

Տարեկան 10 բույլի, մեց ամիսը՝ 6 բույլի, երեք ամիսը՝ 3 ր. 50 կ.,
ամիսը՝ 1 ր., հաստը՝ 5 կողեկ:
Բաժանորդ գրուել են Թիֆլիսում միմյանի խմբակառանր:

ბიჭუყაშვილი (ბიჭუყაშვილი) თბილისი. რედაქცია «ნორ-დარ»
 ბიჭუყაშვილი Tiflis. Rédaction «Nor-Dar».

Նախագահությանը բաց է ամեն օր (բացի տոն օրերից) ժամը 9-ից մինչև
2-ը: Յայտարարում թիւները ընդունում են ամեն լեզուներով:
Յայտարարում թիւները ղառին 2 կ., ընկղմների համար իրլիտատորի

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

[illegible]

Քիզիկա, 25 ապրիլի, 1889

ՊԵՏՐՈՍ ԴԱՆԴԵԱՆՑԻՆ՝ ՄԱՀԱՐ-
ՁԱՆ:

Անցեալ ամսում՝ մարտի 12-ին Հողին յանձնուեցաւ Թիֆլիսում Վանքի աւազ եկեղեցւո ըսկով Հանգուցեալ Պետրոս Շանչեանցի մարմինը, Հանգուցեալը, ինչպէս յայտնի է, մեր նախորդ գործիչներ, եթէ այսպէս կարելի է առել Հայրն էր. աշխւհ Հոգւով, լուսատու մտքով, բարի սրտով Հայրը և գործիչների դաստիարակը այն Հոգւով, ինչ որ քրիստոնէական վարդապետութիւնը քարոզում է մեր նախնի երանելի Հայրապետներ, ազգի առաջնորդներ ի բերանով:

Հանգուցեալի նշանաւոր աշա-
կերտը նրա մահուան առթիւ ըս-
տանում է Թիֆլիսից մի նամակ
Այդ նամակը գրում է Հանգու-
ցեալի ջերմ յարգողներին, նախ-
կին գործիչներին մէկը, որն ստա-
նում է իբրեւ պատասխան իւր նա-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԽՈՐՀՐԴԻՆՈՐ ՄԻՍՈՒՊՈՒՅԻ *

Յուշիկ 2. Ն... դիւդ.

Առաջնորդա չառ արի մարդ է։ Արշա-
լոյսը զիտ չէ շատ աղօթեմէն և նա զարթեցե-
րել է ինձ։ Կարծում էի, թէ գիւղում
միայն ևս ու Պետոն ևնք արթնուն բաց-
դուր ևս չարգլիւն է տեսնում, որ ամեն
տեղ է կա՞րծում սկստան է։ Տաւա-
լածն արդէն նախիրը արտուն է տա-
նում, խոտաճարը գերանդին ուսին
զուրս է գնում դաշտ, ապրիլըը եղինը
լծած՝ վարում է նրանց անտառ, ճար-
ու աղջկներն ջրով և լի ժողերն ուսին
զատումն են աղիւի իւրեց, հիւրնակն
մայրը վաղուց նստած էյվանում (սրահ)
իւր չիւա զոչայիւ վրայ՝ վզկիցնում է
ճախարակը, խկ նրա ճարը մեղ ճա-
մար նախտան է, պատրաստուն չն-
սանտալը Օճանիւն է վերաբերում
նա ծաղկապատիկ նստած է պահէ մե-
թախի լվալ, ինքնայտուը կողքին, բա-
ժակ ու սխնկները մայրըը պատրաս-
տած է սպասում է ինձ՝ գիւկացուն
մէջա ճպարտացնող թէյով ինձ հիւրա-
սիրելու։

*) *См. «Вопросы» № 61.*

մակի հետեւեալ մասնաւոր գրու-
թիւնը, որ, մեր ձեռքն ընկնելով
մէջ ենք բերում այստեղ.—

«Սիրա՜ս վշտահար, աչքս լար
տառուտ՝ գրել է կանոնում ձեռքը
շնորհակալու թիւն մատուցանե
Ձեզ՝ թէ՛ ձեր խօսած սրտագրա
գամբանականին Համար և թէ՛ այն
վսեմախոհ արթնուլթեան, որո
հոգացած էք մեր անմահ և ա
մենասիրելի Պետրոսի Շանչեան
երկրաւոր մնացորդն ամփոփե
վանք: Մարը եկեղեցւոյ գաւթու
մըն:

Ապրիլն ամեն հեղինակներն
մասնակիցներն այդ արժանավայել
տնօրէնութեան:

Գիտէք արդէն, սիրելի, ո
Պ. Շանշեանց իւր Հօգու
մէջ կը կրէք Հայոց բազմ
գարեան եւ բազմաշաւքաւ Եկեղե
ցին, այդ Եկեղեցւոյ սիրովն կ
վառէք, այդ Եկեղեցւոյ շնչովն կ
շնչէք: Նա մէկ հարեանի զօհ, մ
կեղեցւանի նահատակ էր այդ Եկե
ղեցւոյն, և ի Հարկէ ինչպէս ո
մահն ոչինչ էր նրա, նոյնպէս և
նւր մեռնիլն կամ ուր թաղուիլն
սակայն անհրաժեշտ պէտք էր մ
այդպիսի ժողովրդային գոնահ
տուլթիւն, որ իւր մեծ կարեւորու
թիւնն ունի:

Աստուածասէրն և մարդասէրն
Շանշեանց արդարեւ երկար ժամա
նակէն ի վեր մեկուսացած էր
բայց նոյն իսկ այդ մենաւորու
թեան մէջ նրա քրիստոնէական
խաղաղ Հոգին, նրա անաշխար

Հասեր բարձրախոհ կեանքն մե
երկնատախյ օրինակ էր իւր բո
լոր բարեկամներուն համար, նա
մանաւանդ աշակերտներուն, որոնք
կը տեսնէին և կը զգային թէ՛ ի
րենց դաստիարակն մի հասարակ
մահկանացու չէ, այլ «Այլ մի ա
ռաքեալ յԱստուծոյ», որ կոչուած
էր արծարծել հայ պատմեցեալ
թեան սրտին մէջ այն սիրտ հու
րըն, որով վառուած էին երկնա
ւոր Վարդապետի աշակերտներն
վառուած էին Ղեւոնդներն ու
Վարդաններն:

Մենք կը հաւատանք անշուշտ որ դարուց ի դարս անջինջ պիտի մնան Ազնիւ Շանշեանցի անունն ու լիշատակը Հայոց տուրեգորութեան մէջ, ինչպէս որ ան մահէն՝ այն Փրկչի դպրութեան մէջ, որոյ ճշմարիտ խաչակիրներէն մին էր ինքն հեգն, խոնարհըն և մաքրակենցալն Շանշեանցի Գիտենք, որ ներկայ և ապագա սերունդն միշտ պիտի լայ, միշտ պիտի մորմոքի, երբ իշէ, [Թէ քնէր Պ. Շանշեանցի իւր ժամանակի հայութեան համար և քնչ կարող էր լինել, եթէ չստիպուէր իւր կենաց մի մեծ մասն առանձնութեան մէջ անցնել, ուր սահեցան, սրացան իւր տարիներն լյաւիտենականութիւն՝ նման այն մենաւոր ու ակոնակիր վռակին, որոյ խոխոջանաց մորմունջն միայն կը բարձրանայ երկինք, որոյ գուռը թարաք ջուրն կը հոսի ե ծով և հագիւ ուրեմն անորոշեո պատիւն

մամբ կը զուլսցնեն իրենց պատուքն:

Ո՛հ, այսպէս սահեցաւ անցաւ
այն լուսաստիւիւ կեանքն, այն լուս-
սատու ճրագն, զոր Նախախնա
մութեան ձեռքն դրած էր Հայոյ
կրթական աշտանակներու կա-
մավիտներու վրայ, բայց Հիւան-
դատ աչքով խաւարատէրներն չկա-
րացին տանել և անմեղ սերունդն
լուսէ գրկեցին:

Դարերն պիտի ծննն արեօ,
Հայ պատանեկութեան ու Հասա-
րակութեան Համար նոյնպիսի
մաստուն ու առաքինի դաստիա-
րակներ ու առաջնորդներ.—Աղ-
թենք, որ զթիւ Աստուած Հա-
սգգին: Արտասուածոր արօք...

Այդպիսի մի գործընթի, այդպիսի մի դաստիարակել լինատակը լար գեղու և անշնչը պահելու համա և եկող սերունդներին բարի նախան ձը շարժելու համար առաջարկու ենք մի մահաբաժան կանգնեցնելու նրա գերեզմանի վրայ:

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

«**ՆՈՐ-ԴԱՐ**»-ի

ՀԻՒՍԻՍՄԱՅԻՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՅ

ՊԵՏՆԵՐՈՒԹՅՈՒՆ, 24 ապրիլի. — Ես
պոնական պրինց Տալեբխո-Արթ
սուգաւան ներկայացաւ Թագաւո
Կայսրին, ուր ներկայ էին Թագու
հին Կայսրուհին և ժառանգը: Պը
հինցը Թագուհի Կայսրուհուն մա
տուս Եապոնական կայսրեական

Աստղի պատուանշանը: Այնուհետև
պրինցը հրաժեք ստացավ
Բարձրագույն նախաճաշի: Պրինցը
ապրիլի 28-ին Մոսկովա է ուղևո-
րում:

Մինիստր գրաֆ Տոլստոյը գիշերս անհանգիստ անցրեց չարատանը հազի պատճառով: Ջերմութեան աստիճանը 37,9 է, դարկերակը 104: Պրոֆէսոր Զախարլինը երէկ Մոսկուա ուղևորեցաւ:

«ՄԱՐԺԻՆ»-ը հաղորդում է, որ շաբաթ օրը պրոֆեսսոր Զախարյանը գր. Տոլստոյի առողջութեան մասին զեկուցում տալու համար Գատչինո ուղևորեցաւ:

ՊԱՐԻԶ. — Պարիզից Վերսալ գնալիս ճանապարհընդմիջ նախագահ Վալտեր Դիմաուորենի վարչութիւններն Վերսալում պղծեց յուշատախտակի ե կայքաժամ այն շինութեան վրայ, ուր հաւաքուած են նազանգալիս ժողովները: Վերսալի պալատի Հայկիներէ որսհաճման տնտիւրի նախագահը իրենց մէջ ճառ, որի մէջ է միջին ալլալ սասաց, որ եթէ Փրանսիական լեղափոխութիւնն իւր անուրբքներէ համարախլութեամբն է մեղանշելի եղեկալ Փրանսիացիները մեղաւն չուժ են անձնազոհութեան, պարտաւորութիւններէ անհասկացողութեան, կամքի տատամստութեան բացակայութեամբ: Նախագահն արժանաւոր գնահատող թիւն արեց 1789 թ. գործիչներին, որոնք այնպիսի ճիգերի գնով ե զոհերով Փրանսիային մեծ ծառայութիւններ մատուցցին: Պարզելով 1789 թ. սկզբունքները ե Փրանսիացիներին հրաւեր կարգաւորակ փորձադաժարքը միմեանց հանդուրժեալ ե համբերաշէ լինելու, Կարնօն ստաց. «Մեր տօնախմբած փառաւոր դարը թող բոլոր Փրանսիացիներէ հաշտութեան պլասակը լինի՝ ընդհանուր սերը»:

մեզմ, այնքանն անուշ, որ նրան լիովին
վայելելու համար ճգնում եմ ընթացքը
կասեցնել:

Նրբեր գիւղի սահմաններն անցնելու
սկզբները առաջին տնդաւ մեզ պատու
հաճ լինալանջը բարձրանալ, առաջ
նորոյ յայտնեց, որ այգտեից արդէ
սկսուած են Ն. գիւղի գիտարարանայ
ճանապարհները, որոնք անցնում են շա
րունակ լիւններէ, ձորերի և գետերի վը
րայով: Ուրեմն մենք մտնում էինք Սիւ
նեայ երկրի լիւնային թաղաւորութիւ
նը:

Նրբ բարձրացանք սարի բարձրու-
թեան վրայ, աղվաղիցից իմ առաջ բա-
ցուցեց փառաւոր անհունութեան մը
անխաղաղար տեսարանով—Այսուհի մը
լինդարձակ խորածիր, երկուսանք ան-
տեսապարտ ձգուամ է հիւսիսից դէպք
հարաւ անտաճման երկրապլիկեանք
նրա խոր հեղիղատառն օձապտոյտը
արծաթափայլ հոսում է լեռների գետա-
կը Նրանից հեռու տարածւում են կա-
նաչապարկ մարմանդներ, որոնց վրա
ձապողած էին ուշիարի հօտերը ինչպէս
միջօրեի սպիտակ ամպեր երկնականաբլի-
կապտաակի վրայ։ Արանց յաջորդում
են բաղմամբիւ բլրալնիկ, խուժեր եւ
բլուրնիկ, մեղք կանխով կամ մաշտա-
նեկով ծածկուած, եւ ապա չլրկալաբ
լեռների, որոնք կոտակաւ եւ բարձրու-
թիւններով յաջորդում են միմեանց։

մերթ ահարկիւ. և պարեհաւոր, մերթ
անտառապատ և գեղատեսիլ գաղաթհե-
րով:

Մեր ճանապարհը մի առ ժամանա ձորի եղբրովն է։ Դա մի նեղ կածան է, որ գնալով դեպի անդունդն է հասնում։ Զիկըր դաբանալի զոչույթեամբ են փոխում իրենց քաղերը, որովհետև ամենալուրդ տատանումը կարող է լինել իրեն իրանց դէպի ահարկու, դառն զրկ, որի ստուգատում խորովում է պրնիցալ գետակը։ Քառորդ ժամից յետմէն լարճրանում ենք չոր և փխրուրլակի կողերով։ Նրա այդ կողերի վրէյալ ասիւրից հոտը հեղեղները րացին հարկաբարտ պատառուածները, որոնք անհշարժի են կացուցանում ճանապարհը։ Զիկըր չարուհակ որոնում են այդ զառիկայերի վրայ, սրտխնահ գր փրտում է նրանց ամբակներն աստ

Բայց փառք Աստուծոյ, այդ անա-
խորժ ճանապարհը կարճ է: Ահա մին-
ըրբաբը անցնելուց յետ մոտաւ հինգ մի-
կանոց մայրաքաղաք, որին յաջորդում
միլիոն անտառ: Ճանապարհը լեկէլէս
անաշխիք է մանածամայրաքաղ է այստեղ
սակալն երկուտեղ: Հովանադրում
սարգրախախտ ծառերով, արեւի հառ-
զայախնայը հին թախանցում այդտեղ
մուրջ չարուքով գնում հինգ բնակող ծառ
ուղղիւնքով միջով: Օղբ այստեղ լեկէլ
է, և ակնորմէլէ, և սողորմած նուրբ բույս

մուտքով: Փոքրիկ զվիւր, որի շունչը բաց ճանապարհի վրայ չէ կը զդուս մենք, այստեղ, ծառերի մէջ, չլինէ և սօսաւուն չէ հանում, Եւ ինչպէս ակտիւ մեկն է նա: Մենք չարունակում ենք ճանապարհը. անտառը չէ վերջանում: Ժամ երբ անընդհատ հովանաւորում են մեզ: Մենք անցնում ենք փոքրիկ քաղաքներ, փոքրիկ բնակիւններ, փոքրիկ հնոց սարի կողովը, ինքեւս ենք աջ, ինքեւս ենք ձախ և չարունակ անտառի միջով... Պէտք է որ արեւը դառնա այլ ընկիւս լինի, ինչո՞ւնների ծայն ու ծը պոռթ չի լսում թողը մտիկ են բռնիկները մէջ: Միայն անձանդիտա ճանդուխներ, կամ որ չբիհընում են մաշտանների մէջ, նոր մի քանի ոսկորներ, որոնք մի ծայրից միւսին վրայ ոստ չկով լսեցնում են մեզ իրենց չվիշողը:

Այժմ մեր ճանապարհը հեռուհեռ
բարձրանում է դեպի վերը Կարծում էի,
որ չնոտով անտառը կը վերջանայ, բայց
մեր դեռ հեռ հոր հենք բուն անտառը մըս-
նումս Գնալով ծառերը միմյանում են.
նրանք աջիկես խիտ շին են ևս ին-
պես մինչև այժմ տեսանք: Այստեղ մի-
ծառի բունը հեռու է միակից հինգ կառ-
տառը քաղցրի բայց այդ ծառերը մի-
մի բուրբեր են: Մի տեղ հիմապայ
խաղիկն իսկ հակադր բունով է տեսվել
հնդկերով դրսևում է գետինը մի քնոտ
ձառ չքավառում ճնշելով իսկ նրանք:

զարթեցնելով գէպի հանուր ազգային բարօրութիւն՝ յանուն ազատութեան և հայրենիքի: Վերսալի եպիսկոպոսը դառնալով նախագահ Կարնոն մի ճառով, որով հաստատեց, որ 1789 թուի հոգեւորականութիւնը համակարծիք էր 1789 թ. լեղափոխութեան ցանկութիւններին, «ներկայ հոգեւորականութիւնը, աւելացրեց եպիսկոպոսը, ոգեւորաւճէ նոյն մեծահոգի գղացուններով: Թող երբէք Փրանսիան և եկեղեցին չբաժանենք միմեանցից մեր սիրով և աղօթքների մէջ»:

Ք Ր Ո Ն Ի Կ Ո Ն

Ապրիլի 26-ին տասը տարի առաջ կնքեց իւր երկրաւոր Ստեփանոս Նազարեանցը Սոսկուայում Այսօր, ապրիլի 26-ին, մեր աշխատակից բժիշկ Արամանցը իւր աներոջ՝ հանգուցեալ Ստեփանոս Նազարեանցի համար պատարագ է անել տալիս Հաւաքարի ս. Մինաս եկեղեցում, իսկ պատարագից յետոյ կը կատարուի Հաւաքարի գերեզմանատանը՝ հանգուցեալի հոգեհանգիստը՝ նրա հօր՝ Տէր-Նսայի գերեզմանի վրայ:

ՂԱԶՈՒՆԻՑ (Պարսկաստան).—Ապրիլի 1-ին Նորին Մեծութիւնը պարսից Շահը Քէհրմանց ուղևորելով 6-ին Ղազուին ժամանեց:

Այսօր, Ղազուինը իւր պետի տեսութեան արժանանալով, մեծ ուրախութեան մէջ էր: Ոչ միայն ցերեկներն, հապա նաև գիշերն մեծ ուրախութեան հանգներ կատարեցին: Գոյնզոյն լապտերներ, և մատաւարապէս 13,000 ճրագալուստ պատրաստուած վառուած էին հետզհետէ Փշանկներ արձակուած, անդադար «կեցցէ արքայն պարսից» անդադալու: Մեծ բաղմունքի հաւաքուած նայուած էր այդ տեսարանին: Սակայն առանց զորադրութեան շանցաւ այդ հանգուցեալ Փշանկներ արձակելու, զիպշուած է մի կնոյ և սկսում է խեղճի հագուստը այրուել: Չնայելով մարդկանց օգնութեանը, որոնք մինչև հոգին առանդեց: Նոյնպէս մի 8 ամուս կերկոյս բաղմունքի ոտի տակ մնալով տեղին ու տեղը աւանդում է հոգին: Նաև չատերն ևս վիրաւորուելով, մի քանի օրից յետոյ մեռան:

տակ փոքրիկ և նիւստ ծառիները: Մի ուրիշ տեղ գեղեցկաստեղի համարուելը իւր անուան և ողորկ բունով ձգուել բարձրացել է ինչպէս օրբաղան առճարի սինը և պտտակաճ կատարը մատնել հողմերին: Նրանց հետո խորխորաբար կանգնած է հաստարմատ հացին, հաստարմատ ճիւղերով և մանր ու նոսր տերեւներով: Սրան մրցակից է բարձրահասակ կաղանխը սաղարթախիտ ոտտերով: Մի փոքր հեռու տատանում են ուղղաբերձ սաւան, սղատեր և ճոճին և վերջապէս պարսպ կանանց սիրելի—մատաղաբեր ճուռնին և այլ բազմազան ծառեր, որոնք տառնեակ հազարներով ծածկում են Սիւնեաց այդ զփուրապահանգ լեռները, ձորերը և նրանց լայնադիր լանջերը:

Ետրոնակ գնում ենք այդ գեղեցիկ և աշարիւտ անտառի միջով: Գնում ենք գնում և նա չէ վերջանում: Տեղ-տեղ մեր ճանապարհը ուղիղ է և կատարաւ իսկ շատ տեղ զատիկայի մի կողմից իրար իրար կողմից մենք գնում ենք բարձր լեռների միջով: Երևում են մեղ հանդիպակաց բլուրներն ու ձորերը, որոնց վրայով անցել ենք մենք և զարմացում են ինձ, որ այժմ այսքան մեծ քարձրութեան վրայ գնում եմ:

Այս օրից մի փոքր անցած, մենք հասնումք մի յորդ աղբիւրի, որ բղխում է

Նորին Մեծութիւնը ներկայ էր հանդիսին: արքունի մուգիկներն անում էին պարսկական եղանակներ:

Նորին Մեծութիւնը գնաց դատատանաւուն, նայեց և կարգադրութիւն արեց քաղաքային գործերի վերաբերեալ: Դատար Բաղը խան սարթիքին դատատանաւունում նուիրեց Նորին Մեծութեան 5000 դրան դրամ:

Նորին Մեծութիւնը շատերին պարգևներ և պաշտոններ շնորհեց: Նա տեղիս հետադարձան կատարելից (չափազանց) թագաւորաց Մամադ Մէհաբ Միլզին 1000 դրամ ընծայեց և նշանակեց տարին 1000 պուդ ցորեն թօշակ:

Նորին Մեծութիւնը ապրիլի 8-ին մեկնեցաւ Թարիկ և ճրովարտակ տուեց Բաղը խան սարթիքի դատարին, որով նա իրաւունք է ստանում մինչև իւր վերադառնալը Ղազուինը կատարելու:

Նորին Մեծութիւնը լիակատար իրաւունք տուեց Գորբի գորապետներին և ժողովուրդներին կապելու և արձակելու և շնորհակալութիւն յայտնել նրա հաւատարմատար ծառայութեան համար:

—Մինչև այժմ բողոքականների ձայն չէիք լսել: Այժմ արդէն մինը եկել և քարոզութիւններ է անում: Ժողովարան գնում են թէ հայերից և թէ թիւրքերից:

—Առեւտուրը չափ քեանտաւ է: Կենսական պիտոյքներն չափ թանկ են: Խաղողի և այլ միզեղէնի բերքերը միջակ է:

Անդրկովկասեան երկաթուղային Միւսիւլի կայարանից տեղական թերթներն հաղորդում են, որ ապրիլի 23-ից 24-ի գիշերը ահ ու սարսափի մէջ են եղել չրջակայքում յանկարծ տեղի ունեցած հրաձգութիւնների պատճառով: Մի քանի ժամից գործը պարզում է, որ 12 առաջակներ յարձակում են գործել կայարանին մօտիկ գտնուած կայի վերայ, երկու կողմից էլ երկարատեւ և բազմաթիւ հրաձգութիւն է տեղի ունեցել, որի հետեանքն այն է եղել, որ առաջակներն սպանել են մի հոգի և իրենց թալանի հետեանքն առած անհետացել են:

ԽՈՒՄԱՆԻՍՏԻՅԱՆ.—Այս տարի Ղարաբաղի զիւղերի բնակիչների յոյսերը համարեալ թէ կտրուել է եկող տարուայ պայար ունենալու համար: Օր օրի վրայ արեգակն այրում է բոյսերը և եթէ

մամուապատ ժայռերի միջից և կտրկաչելով թափում դէպի ձորակը տանող զատիկայրը՝ Նրա մօտ իջնաք ձիւրից, լուսադեղնաք, և նստելով մի կնճեմու հովանիում, կանաչ մարմանդի վրայ, բացիկը տանուտիւրով մեղ համար պատրաստած պաշարը, որ բաղկացած էր տապակած վառիկներից, եփած ձուերից, կարագից, պանիրից և մի քանի հատ նոսր թխած հացերից: Այսօր մենք երեկուայ ժամանակից ուշ էինք ճաշում, այդ պատճառով էլ աւելի շատ անորժակ ունէինք: Ախտոս միայն, որ զինին քիչ էր և նրա պակասը մենք ստիպուած էինք աղբիւրի առաջ ջրով լրացնելու, որ ի հարկէ ախորժելի բան չէ:

Մի փոքր հանդիսանալուց յետ, երբ պատրաստուած էինք մեր ճանապարհը շարունակել, նկատեցինք, որ ամպերը հիւսիսը ծածկեցին և կամաց կամաց առաջանալով սկսան ասարածուիլ մեր գլուխի վրայ:

—Լաւ անձրեւ պիտի ուտենք, նկատեց ատաջնորդս:

—Ի՞նչ կարծում ես, որ անպատճառ կանձրեւ, հարցրի ես նրան:

—Փառք պիտի տանք Աստուծոյ, եթէ միայն անձրեւով պրծնենք: Ես փոթորկից եմ վախենում: պատասխանեց Պետոս յօնքերը կրկնելով:

Նս չէի հաւատում նրա գուշակութեան, որովհետեւ փոթորկի նշոյլ չէի

անձրեւ չկայ, ոչինչ բուսականութիւն չէր զարթոյնում: Դժբախտաբար խոնավութիւն չէր զարթոյնում: Իւր չրջակայ գիւղերի հետ Խոնավութիւնը գիւղացին, երաշտութիւնը մի կողմից, հարեան թուրքերի յարձակմանը և գործով արտերի փշաջնելը միւս կողմից մեծ տագնապի մէջ է ձգեց Խոնավութիւնը գիւղացիներին: Առաջակները գրեթէ ամենայն գիշեր խուժը խուժի պալիս են և յափշտակում են խեղճ գիւղացուց քրտնելով աշխատած ցորենը, գարին, կորեկը, ձին, գոմէջը, եղը և ինչ որ կը գտնեն: Մեղանում գործութիւնը սովորական արշեստ է դարձել, մենակ այս տարի չէ՝ որ պատճառ է, անցեալ տարի քանի քանի եղ, գոմէջ, ձի, ջորի և էլ են տարել: Բայց բոլորն էլ անհետանք է մնացել: Թէէ խնամում են թէ ո՛վ է տարել՝ այնու ամենայն մի խօսք անգամ չեն կարող անել աւաղակներ:

Քանի անգամ ետեւերից գնացել են, բայց հայտնաբերել և ծեծել զատ ուրիշ օրուտ չեն ստացել: Այս ապրիլի 15-ին, մի 25 տարեկան տղայ առաւօտեան շատ վաղ կարից իրենց էջ վերջնում է, որ գնաց դաշտից ճախ բերել տուն, բայց դեռ 20 տարեկան հետեանք կարելիք թուրքարմալ Վերապալուի չորս ձիւս որ չրջակայքում են աղային և կամենում են սպանել: Այդ տղան շատ աղաչելուց յետոյ խնայում են, և միայն բաւականանում են նրանով, որ շատ ծեծում են և արտադրում ու փափաքով վերջնում են տանում: Գիւղացիները թէէ համում են ձայնի վրայ, բայց ուշ է լինում: Սակայն ստաղակները միայն մեր գիւղում չեն:

Սոյն ապրիլի 19-ին գիւղից ճանապարհեցայ դէպի Մոզմուրի դաշտերը ման գալու, որ մեր գիւղից 8 վերտ հեռավորութիւն ունի և որ բնակում է Նոնալի գետի երկրորդ շրջանում: Այնտեղ, տեսաք որ 10 կամ 15 խուժը մարդիկ այստեղ անտեղ նստած մի քանի կտոր չոր հաց առաջները դրած, համ ուտում էին, համ էլ իրենց սի օրուայ վրայ խոտում: Ինձ շատ հետաքրքրեց զրանց այս ու այնտեղ խմբուելը: Առանձին առանձին հարցմունքներ անելով իմացայ, որ ամեն մէկը իւր կտորած աղայինքն է որոնում, այսինքն մէկը ձին, միւսը կոր, գոմէջը, կովը, ջորին, էջը և այլն:

ՇՈՒՇՈՒՑ.—Ապրիլի 19-ին, երեկո-

տեանում, այդ պատճառով շատ էլ չէի անհանգստանում: Մենք հեռունք ձիւրը և շարունակեցինք մեր ճանապարհը:

Հաղիւ քառորդ ժամ ճանապարհ էինք անցել և ահա հիւսիսը սկսաւ փչել և բամու հետ միասին ցրուել աջ ու ձախ անձրեւի խոշոր կաթիլներ:

—Այս նշան է, որ փոթորիկը հեռու չէ, ստաց Պետոս և սկսաւ փաթաթուել իւր այծենակաձի մէջ, որ գիւղացու միակ պահպանակն է ցրուել և անձրեւի գէտ:

Նս էլ իմ խոժ վերաբերում հաղայ և գլխիս քաշեցի: Նոյն խոժ կտորից չիւսած վերաբեր, որոնք ջրից անթափանց լինելով խիտ յարմար պահպանակներ են անձրեւի ժամանակ:

—Տեսել էք երբ և իցէ փոթորիկը, հարցրեց ինձ Պետոս:

—Ինչու չէ, աշխարհում չեմ ապրում, նկատեցի ես ծիծաղելով:

—Քաղաքի մէջ չեմ տուած, այլ անտառի մէջ կամ լեռան կիճերում:

—Ոչ, պատասխանեցի ես:

—Ե՛հ, լաւ է ուրեմն, հիմա կը տեսնեք և կը ծանօթանաք մի քիչ մեր քաշած օրերի հետ:

Կարծես երբեք Պետոսի վերջին խօսքին լինելը սղատում, կամաց կամաց օդը սկսաւ մթնել, անձրեւը ստատկարեց և մի կատարի քամի շատեցեց յանկարծ անտառի մէջ անցիկի ստատկութեամբ:

յետոյ ժամը ձիւց 8-ին, Բաղարապալայի (գիւղերը խանութները պահող) եղբայր՝ Ներսիս Մարգարեանցը, ըստ սովորականին, խանութի կողովքները նայելիս, լսում է, որ իրենից մի քանի խանութ բարձր կողովքների ձայն է զալիս, վազում է տեսնուով, որ քաղաքին ամենապրիկայ և անբարոյական երկատարողներ են, ոմն մրգալաճառ: Միգրա-Ջալիսան, Վահրամ Վաղարեան և Մինաս Վաղարեանց: Գիւղացուհի մօտեւնալով հարցնում է թէ ինչ են անում կողովքների մօտ: Նրանք պատասխանում են, որ այդ նրա գործը չէ: Այս լսելով գիւղացուհի երկուսին բռնում է գետին դրուում: Մրգալաճառը տակից գնդու պալով դաշտից մերկացնում է գիւղերուցաւի ձեռներից բռնում, Վահրամը տակից ստորճանալիս արձակում է երկու անգամ, մէկը գիւղում է ծնոտին, միւսը կողմ: Իսկ Ջալիս թուլանում է օդնութին կանչում եղբորը: Ներսիսը, լսելով ձայնը, իսկույն վազում է, ճանապարհին պատահում է մրգալաճառը մերկացրած դաշտից ձեռն ին, աշխատում է բռնելու, չի կարողանում, որովհետեւ դաշտից վախում է, մի կերպ եղբորն է հանում, անտուք կրկնում: Երկուսն էլ իսկույն բռնում են Վահրամին, ձեռները, չորերը արխնաթախ բռնաւ են տարելով, նոյնպէս և մրգալաճառին Վերապալու օդը փախանեցաւ:

Ի նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ Թուրքիստանի կեդրոն Տաշքենտը Անդրկովկասեան երկաթուղու գծից հեռու գտնուելու պատճառով միջին ասիական քաղաքները զէպի Օրենբուրգ է օդերում: Իսկ պատասխան թղթակցութիւնները Օրսկի վրայով են: Տաշքենտ ուղարկում, ճանապարհների հարցով կապուած մի-նիստարութիւնը մօտայի և Տաշքենտը երկաթուղու գծով միայն: Սմոլենսկի հետ Այդ մօրը հետ, «ՀՈՅ»-ի տակով, բաղրովին համաձայն է նաև Անդրկովկասեան գծի կատարելից գնելու: Անձնակցութիւնը քաղաքների միջև ճանապարհի երկաթուղիներ երբ հարկը վերաբեր աւելի չէ:

ԱՆՈՒՄԱՆԱՐԻՑ.—Սաղամո գիւղում մի թուրք աղայի կինն արդէն երկու տարի էր, որ չարժեանք անկողնում ընկած տանջւում էր կրծքացաւով և ստտեկի գլխացաւով—ցրտում է զլիւն կէտը՝ գէտի կողմը: Աղան գիւղում թէ

որ հինօրեայ ծառերը սկսան արմատից ստատկել:

Նս ցնցուկեցալ ձիւս վրայ և յանկարծակի կեպմի նման սկսաւ երկուել թամբի մէջ:

—Պիւն սկզմեցեք ոտերը ձիւս: Կողմերին, թէ չէ թամբի վրայից կարող էք դուրսուել, զգուշացրեց ինձ Պետոս և օգի մէջ ծածանող իւր այծենակաձը բուրաւ ամբողջել և ծայրերը իւր ծնկներին ու բարձերի տակ սեղմել:

—Անհոգ կացեք, ես պիտի եմ նստած, ասացի ես նրան կեղծ հանգստութեամբ, բայց ներքուստ զոգում էի երկիւղից:

—Նս երբեք բնութեան տարիքներից աղայիս խոսիւթեան չէի պատահած: Քամին շարունակում էր շատաչել նոյն ստատկութեամբ, ծառերի բարձր գագաթները ուժգնապէս ընդհարուելով միմեանց՝ հանում էին մի աշուղ ստատկելու, որի արձագանքը զարնանալայր հեղիկի նման մեռնում էր անտառի խորքերում: Երկնքը նոյնպէս սկսաւ փայլատակել և որոտող սկզբում մեղմ և աղաւայնուել ստատկի, որ կարծես երկնակամարը փշում էր մեր գլխին: Մենք շարունակ փաթաթուած էինք մեր պահպանակների մէջ և կծկում ձիւրի վրայ: Բայց միայն այնքան ստատկի էր, որ քիչ էր զնում վաղը գլուխը մեղ ձիւրի հետ միասին: Իսկ անձրեւը զգաւարեւո նշոյլ անգամ չուներ. ընդհակա-

ռօթիկների օգնութեան և թէ ուրիշ շատ հնարաւոր կարծած միջոցների ախուսանալով: Եւ մի կողմից էլ մի ճար չէ գտնում իւր կողմից ստաղակներու: Հետզհետէ ստաղակներով հիւանդ կնոջ ցարժ յուսահատեցնում է նրան, որով վճռում է անձնապաշտութեամբ վերջ տալ իւր անտանիկ կեանքին: Մի օր, երբ ուղը չէ լինում հիւանդի մօտ, առ վեր է կենում անկողնից և մտնում մեկուսի գտնուած գոմը: Վերեւի գերանից ձգում է պարանք և կախում է խեղդամահ լինելու համար: Հազիւ անցնում է 15 կամ 20 րոպէ՝ նրա որդիներից մէկը պատահմամբ մտնում է նոյն գոմը և տեսնելով վերայիցալ իրորութիւնը, իսկույն միանալին էլ կանչում է օգնութեան համար: Եւ ինքը կտրելով պարանք իջնում է նրան: Պարանի սեղմելով կնոջ ուսն ու զուարթ դուրս է քալում: Լինում մէկ փոշաւից աւել թանձր արևուն և թաքալ՝ խառն: Տեսնելով ինչդամահ լինողի վրայ վերջին կենդանութեան նուազ նշան, իսկույն արին են առնում կոնիքը և ձիայից վերեւ գտնուած կրակից, հոտած է սև և թանձր արին: չիւտ են, տրորում են ամպին: այլ և այլ մասերը վերջապէս հետզհետէ աւելանում են կենդանութեան նշանները: Երկու երեք օրից յետոյ ուշքը կատարելապէս տիրապետում է նրան, և չաւաղ բողբոլին առողջանում է առանց ոչինչ ցաւ զգալու: Թէ կրծքում և թէ գլխում Այս դեպքից յետոյ կինն արդէն վայելուած է կատարեալ առողջութիւն: Երբեք նա համեմատում է իւր երկատարական հասակի քաջաւորութեան հետ:

ՏԱՆՁՈՐ ԵՒ ՆՐԱ ԲՆԱԿԱՆՆԵՐ *)

Ճանճառը իւր դիւրով և օգի առողջութեամբ կարող է ծառայել որպէս լաւ ամբարնոց, միայն ճանճառն էլ, ինչպէս թիւրքական գիւղերը, կեղտոտ է, ամեն տեսակ սպակալութիւն թափուում է դռների առջև, արտաշնոյնները բողբոլին բաց պատահանների տակն է, և միմիայն ճանճառի նման առողջ օդ ունեցող գիւղը կարող է ազատ լինել զանազան վարակիչ հիւանդութիւններից: Ճանճառը լինել իրեն հազիւ կարող է կերակրել և դրա պատճառը

*) Տես «Նոր-Դար» № 60:

ուսը նա գնալով զօրանում էր և հեղեղի փոխում, կարծես երկնքի սահմանները պատառուել էին: Անտառն ամբողջապէս ողորուցեց ջրով, նրա դառախքներից գետեր ու առուներ էին հոտում, ճանապարհի հեղեղ անգամ էր երևում: Նս հետևում է Պետոսին քալաւ քալ և սարսափահար սպասում էր ամեն րոպէ մի զփաղդութեան: Եւ վառվարաւ այն էր, որ մենք շարունակ լինում էինք ներքեւ, ձիւրի սմալները գետինը չէին բռնում, նրանք շատ շուտ ահաւում և գրեթէ մեծ մասը փոքրի վրայ էին ստուգում: Անտառը, որ արեւ ժամանակն արդէն ստուերապատ է, փոթորկի պատճառով համարեա մըթնել էր, միայն թուի անցիկի մէջ շուտ շուտ փայլատալող կայծակն էր, որ ընդհատ լույս էր տփում: Նրա մէջ և ապա ահեղ որոտներով նրա խորքերը ստանալեցին: Այս դրութեան մէջ շարունակում էինք մենք ճանապարհը:

Նս ամեն տակաւ առ տակաւ քամին զաղարեց, փայլալից սկսաւ փայլատակել աւելի նուազ և որոտը լուում էր երկնքում խուլ և հեռու: Բայց անձրեւը սեղում էր նոյն ուժով: Նրա ձայնը, որ այժմ չէր ընդհատուում ոչ քամու մղմով չիւտում և ոչ անցիկի գոռոցով լուում էր անտառի մէջ ինչպէս մի վարարած գետի խոլով կամ բարձրութիւնից հոսող ջրով շատաչ:

Թիւրքերի ծառայութիւնն է։ Բայց հաշտ-
հասկանալիք այնտեղ ցանկանալ են և ծը-
խախտու, բայց քիչ քանակութեամբ
ճանձնորի անասուններն անխնայ կտոր-
ուում են և կթէ մի քանի տարի չարու-
նակութիւն պիտի միտադառնայ։ Եւ ճանձ-
նոր դառնալու է ամայի գիւղ։ Կաւ կը
լինէր եթէ խիստ միջոցներ ձեռք առ-
նուէր և թող չարութիւն կտորելու ան-
տառները։

Ճանձնորի ճայերն ունին մի փոքրիկ ե-
կեղեցի ու Յովնանիս անունով և մի
քանիսն ալ, որ ստաֆին անդամ դը-
րաւում է եկեղեցի մանողի ուշադրու-
թիւնը—դա մարտութիւնն է։ Պէտք է
խոստովանել, որ ճանձնորի քանանան
խոր քոր ուշքը դարձրած է եկեղեցու
բարեկարգութեան, մարտութեան և եր-
կեցեցողութեան վրայ և այդ կողմից քա-
նանան արժանի է խորին հարգանքով
թիւնը։ Մենք անցնելով ամառ մի քանի
օր գտնուում էինք ճանձնորում և ներկայ
էինք ժամերգութեան։ Երկեցեցողութիւնը
գեղեցիկ էր ու կարգապահութիւնն
անքան ճորտալի, որ ամեն մի անցե-
լու բաւականութեամբ մնում է մինչ
ժամերգութեան աւարտը։ Այդ կողմից
ճանձնորի եկեղեցին առաջին տեղին է
բանում ամբողջ Արդուինի շրջանի՝ հա-
յադաւանների եկեղեցիների մէջ և այդ
ամենին պարտական է ճանձնոր իւր ե-
րկտաւարը քանանային, որը լիովին
հասկանալով իւր վրայ դրածով մի
պարտականութիւնը, կատարում է և
հիւ ծառայ է իւր պաշտօնին, որքան
իւր ոյծերը ներում են։ Հայ գիւղացին
երջանիկ կը լինէր, եթէ ամեն գիւղ
ունենար իւր կոջման արժանի քանա-
նայ։ Բայց տարաբար դեռ ու-
նենք բազմաթիւ գիւղեր, որոնք կամ
չունին քանանայ և կամ եղածները ա-
նարժան են իրենց կոյման։

Վնեղանի խօսքը—քարոզը եկեղեցու
քննից որքան որ հարկաւոր է քաղաք-
ներում, այդ բանին աւելի կարօտ են
գիւղացիները, գիւղական քանանայի
պարտականութիւնը, մեր կարծիքով լի-
նելու է ամեն կիլիկի քարոզը եկե-
ղեցու քննից, բացառելով իւր հօտի
կեանքի ամենակարեւոր օրէնքները,
արժարձիկ ժողովրդի սրտում ուսման
սկզբ, հասկանալի նրան իւր պարտակա-
նութիւնը գէպի եկեղեցին և ազգը, չը
թող տալ թիւրքերին միջամտելու եկե-
ղեցական գործերում, որոնք փոխանակ
օգտի, վնասում են հասարակութեան և առ-

եկեղեցուն, գործը չզաւաճալ այս ու-
այն անձին և զբաղուել չտարաբնակ իւր
փարկը օտարականներին և իւր հօտի
տուջն։

Ճանձնորի աղքատ ժողովրդի եկեղե-
ցին ևս լինում է աղքատ, և այս ճան-
նորի եկեղեցին աղքատ է. քանանայի
խնայարարը Մոսկուայի բնակիչ մեծ
Յովնանիսն ուղարկած է ճանձնորի ե-
կեղեցուն ընծայ մի դանդաղ քանանան
փայտում է ընդհանուրի սկզբ ու յար-
գանքը, նոյն իսկ թիւրքերը վերաբեր-
ւում են զէպիլիս պատկառանքով, շքեղ
էջիկներով, ինչպէս նրանք անուանում
են քանանային, մեծ ձայն ունի նրանց
մէջ։

Չնայելով ժողովրդի և եկեղեցու աղ-
քատութեան, ճանձնոր ունի և մի ծը-
խախտու ուսումնարան, որ սովորում են
բաւական թիւով աշակերտներ, եթէ
ճանձնորն այսօր ունի ուսումնարան և
իրեն չըղկելով տալիս է վարձ ուսուց-
չին, դա նմանապէս ճանձնորը պարտա-
կան է իւր քանանային ճշմարտութիւ-
նը մենք իրաւունք չունենք ծածկելու
գրեցելուն է մի անպայման երկտա-
ւարը, թէ և նա ոչ մի տեղ կանոնաւոր
կերպով չէ աւարտած, թէ և չունի ոչ
միջնակարգ և ոչ ստորին ուսումնարա-
նի կրթութիւն, բայց ինքնուրոյն աշ-
խատանքով նա բաւական առաջ է դը-
նացած, մենք չենք տեսած նրա դասա-
տուութիւնը, բայց հիմնուելով լսածնե-
րին վրայ, նա աշխատատեղ ու իւր
պաշտօնին նուիրուած անձն է, ամենայն
17 տուր, մի ազգային ուսուցիչ դը-
նել, դա շատ լաւ բան է... Բայց ի հար-
կէ շատ լաւ կը լինէր, եթէ ճանձնոր
ունենար աւելի լաւ ուսուցիչ, բայց
ինքը տանձնողին զբաղեց աւելի չէ
կարող վճարել և իրա համար մենք
համարձակուած ենք դրուած քան խն-
դրել հրապարակով ա) հօգուտ իշ-
խանութիւնից, չէ կարելի արդար
Ֆիլիկի թէ մնում գտնուած հարուստ
եկեղեցիներից մինը հօգուտ իշխանու-
թեան կարգադրութեամբ օգնել ճանձ-
նոր տարեկան 100—150 տուր, կամ
մեր հարուստներից մէկը քանան ամեն
ազգային մի բարի գործ և այն ժամա-
նակ ճանձնորի ուսումնարանը կը լինէր
սպաշտուած և նա կունենար աւելի
լաւ ուսուցիչ և 85 ընտանիքի մաղ-
կանց անմեղ չըթեւոյնները օրհնարանե-
լու էին այդ բարեբաղին և ր) հայ հե-
ղինականներին, թարգմանիչներին և առ-

հասարակ հայ հասարակութեանը, ու-
րանց համար թանկ է կրթութեան գոր-
ծը, կը խնդրենք, որ նրանք օգնէին
ճանձնորի քանանային կազմելու ու-
սումնարանի համար մանկական մասե-
նադարան, ուղարկելով հեղինակները—
իրենց հեղինակութիւններով, թարգմա-
նիչները—թարգմանադաններով, իսկ հա-
սարակութիւնը փողով կամ ցրտով, նը-
րանց, որոնց համար մի խնդիր է ձայն
բարեբաղի յանապաւիր լինելու չէ, կա-
րող են ուղարկել իրենց ընծան Ար-
դուին՝ արմ. Յովնանիս քանանայ ե-
սպանների հասցեով։

Մենք ասացինք վերեւում, որ տան-
նայի հայի ապրուստը կախում է
թիւրքերից և դրա համար թիւրքերը
ներկայացնում են որպէս իշխող տարր
հետևապէս աւելորդ ձեւը համարում մի
փոքրիկ ակնարկ ձեւը հայ և թիւրք
հասարակութեան յարաբերութեան վը-
րայ։ Հասարակական գործերում թիւր-
քերը միշտ յաղթող են հանդիսուած, իսկ
այդ գործերում ամենաառաջին տեղը
բռնում են տանուտէրի, «կամ, ինչպէս
իրենք ասում են, «մուխտարի» ընտ-
րութիւնը, այդ խնդիրը միշտ յաղթել է
և յաղթում է ճանձնորի հայ հասարակու-
թիւնը, անցնել տարի մենք անխառն
էինք այն ամեն անկարգութիւններին, որ
ստաճ կելա մի մուխտարի ճորտի և
որտեղ տուժեցին բոլորովին անմեղ ան-
ձեր... Բայց որպէսզի անձնաւորութիւն-
ների հետ գործ չունենանք, մենք լուծւում
ենք... միայն պէտք է հրապարակով ա-
նել, որ ամեն գիւղի բնակիչներին ան-
բոնարարելի իրաւունքն է ընտրել մուխ-
տար ում որ ցանկանում են ձայնների
մեծամասնութեամբ և ոչ այս կամ այն
նպատակով մինչև կամ միայն, որին
ցանկանում է այս ինչ արքան, բէլը,
փայնակ կամ էջիկներ... այդ պէտք է
լաւ հասկանալ ամեն գիւղի հասարակու-
թիւն և ոչ քիչ առաջ ունենալով իւր
օգուտը, չթող տալ բարեկարգութիւնին
օգուտը, որ յետոյ իւր կաշին քեր-
թեն Արդուին ամեն գիւղի նոյնպէս և
ճանձնոր չափ անդամ տուժել է իւր
բարեկարգութիւնը մուխտարներից, իսկ հայ
հասարակութիւնը ամենից աւելի այդ
իսկ պատճառով չէ կարելի աւելի, որ
այդ երկու աշխարհի և աշխարհի հա-
սարակութիւնն ապրում լինին համե-
րաշէ, բայց փնջին ժամանակներս նը-
կատում է համակրութիւն միմեանց և
մենք ցանկանում ենք, որ դա երկար

տեւէր, որպէս զի նրանք կարողանային
միացնել և համարելու ուժով գործելու
միմեանց օգտին Այստեղ—այդ երկու հա-
սարակութիւնների մէջ զլիսաւոր գիւր խա-
ղաղութիւն երկու հօգի են և նրանցից է
կախում ամեն ինչ, հայ հասարակութեան
կողմից—քանանան, իսկ թիւրքերի կող-
մից—խմամը, այդ երկու անձերը կարող
են ամեն տեսակ խռովութիւնների ար-
գելը դադար։ Մենք յոյս ունենք, որ
հայ քանանան ամեն ձեւ գործ կը դնէ, որ
այս ևս չլրկնուի այն քանանի ի-
րողութիւնը, որ տեղի է ունեցած իւր
նախորդի օրով, որ թիւրք մուխտարը
միջամտում էր հայ-եկեղեցական և ըն-
տանիկան գործերում... որի հայ քանա-
նան առանց մուխտարի համաձայնու-
թեան չէր կարող նշանադրութիւն կամ
պատկ կատարել, որ հայ ժողովուրդը
զգաւհարկում էր և քանանան տեսնում
էր այդ ամենը և լուծում... Ժամանակ
է, որ գիւղացին հասկանայ և օգուտի
իւր իրաւունքներից, որ տեւրութեան
օրէնքը տալիս է նրան և չթող տալ այս
կամ այն մուխտարին կամ անձնաւոր-
ութեան բռնաբարելու իւր այդ սուրբ
իրաւունքները

(Վր չարունակով)

Ք Ա Ղ Ա Ք Ա Վ Ա Ն

ՔԱՂԱՔԱՎԱՆ ԼՈՒՌԵՐ

ՍԵՐԻԱԼ.—Միւս թաղաւորը, չնայե-
լով մինչև այժմ եղած բոլոր հեղուկնե-
րին, մտադիր է ամուսնանալու։ Արդե-
միւս Նիւրիսի հետ «Berliner Tage-
blatt»-ին հաղորդում են Վ. Պոլից, որ
Միւսին մտադրութիւնը լիովին հա-
տառուած է պատրաստել հետ նրա ու-
նեցած բանակցութիւններով։

Սերիալիս նախկին թաղաւոր Մի-
ւսը Նիւրիսից Նիւրիսի հետ աղբիւր
է ապրիլի 14-ին. «Լապիւնների հաղոր-
դած տեղեկութիւնները, մանաւանդ տա-
րածուած լուրերը, թէ թագուհի մայրը
պիտի վերադառնար Սերիալ, ինչ ամե-
նային չեն անհնազանդանում։ Ձեր հայ-
րենասիրութեան ազնուութիւնը և ձեր
հաստատուն գործունեութիւնը պետա-
կան գործերում, որ շատ անգամ փա-
ռաւոր կերպով ցայէ էր տուել, ինչ հա-
մար բաւական ազանդութիւն է, որ
Սերիալիս ստոր խաղաղապետի աս-
պարէզ չի լինի։ Ուստի իմ շուտով Սեր-

իա վերադառնալու գէպի ձեզ վստա-
հութիւն չունենալու մի վերադարձ։ Եւ
ուղում եմ միայն տեսնուել որդուս հետ,
իսկ յետոյ Պարիզ կուղարկուի։

ՅՐԱՆՍԻԱ.—Գնեցաւ Բուլանիէի կու-
տակիցները կամայ-կամայ թողնում հե-
ռանում են նրանից։ Արդէն Նշանաւոր
և անխառն անձեր հրապարակով ը-
րազրութեան միջոցով հրապարակեցին
նրանից, «Petit Journal» թերթը նոյն-
պէս երեսը դարձրել է Բուլանիէից և
խիստ յարձակումներ է գործում նրա
վրայ։

—Հեռագիրն արդէն միւլ հաղորդեց,
որ Աւստրիա-Ունգարիայի կաթողիկ ե-
պիսկոպոսների ժողովը որոշեց մի ու-
ղեւծ ուղարկել պապին և նրա մէջ բո-
ղբել պապին աշխարհական իրաւունքից
զրկելու դէմ։ Պատուաւորայի մայրաքա-
ղաքներում—Վիսթրիում և Մարիլիում
նոյնպէս կաթողիկական համագործակցնե-
ր են կազմուած և որպէսզի երկու պա-
պին ուղարկելու ձեռք և բողբոյս նրա
աշխարհական իրաւունքները ստանանու-
փակելու գէպ։

Ի Ա Ո Ն Լ Ո Ւ Ր Ե Ր

*** Մօտերս Մանուսկրում փախ-
ճանցաւ Երկրաւոր Վասիլ անունով
մի գարիբալդիական, որ հետեւել կը-
տան է արեւ։ Նա ցանկութիւն է յայտ-
նել թաղակուտ այն զգուտով, որ նա
հազել էր 1883 թուին, բուն բարեկին-
դանին Գարիբալդիի արձանը ներկա-
յացնելով 4000 լիւր կտակել է «Insti-
tuto Garibaldi»-ի մի երեխի, որի փո-
խարէն այդ երեխան պարտաւոր է
թաղման միջոցին կրելու այն գրեթէ իւր
որ Վասիլիս 1866 թուին Գարիբալդիի
հետ Մանուսկրում անցնելու ձեռ-
նին Վասիլիսի կտակով համաձայն,
յուզարկաւորութեան միջոցին պէտք է
ածէին գարիբալդիական օրհներգութիւ-
նին և զանազան ուրախ եղանակներ
նա իւր չլրկի վրայ արձանագրելու հա-
մար թողել է հետեւելու։ «Երկրաւոր
Վասիլիս աղաւթ մտածող, ծնունդ 1824
թ. փետրվարի 19-ին և մեռաւ 1889
թ. ապրիլի 4-ին Վասիլիսի անունով մի-
ջոցին ստացուած կտակութիւնը, շատ
վիշտ պատճառեց նրան, բայց և այն-
պէս այդ կտակութեան հասցրած վիշտ
այնքան մեծ չէր, ինչպէս այն զանա-
զան վատութիւններին, որ հանգու-
ցաւ լուծւում էր։ Մի աղօթքը հանգու-
ցաւ համար։

*** Հիւսիսային Ամերիկայի Միա-
ցեալ-Նահանգների հասարակապետու-
թեան նոր նախագահն որդին՝ Բոսել
Հարիսը մտնելու ձեռքաւորեց իւր

Շարունակելով ճանապարհը, մենք չու-
տով հասանք մի հեղեղաբեր, որից պի-
տի անցնելը Ուղեւծ-Վարաւ կոչուած
նշանաւոր կիրճը մտնելու համար Բայց
այդտեղից արդէն մի մեծ գետի շափ
ջուր էր հոսում, որի մէջ մտնելը, իմ
կարծիքով, յանգեցնում էր լինելու։

Եւ խորհուրդ տուի Պետային մի առ-
ժամանակ սպասել, մինչև որ հեղեղը
դադարէր և ապա հեղեղաբեր անցնէինք։

—Եթէ ձեր խորհուրդն հետեւի, ևս
այս գիւղի անասուններ պիտի յետն
նկատեց Պետան հեղեղաբերում, այս
ջուրը դնալով պիտի մեծանայ, ուրեմն
որքան շուտ անցնենք այնքան մեր օ-
գուտն է։ Այս տեղով նա մտարկեց
ձին և անհրաժեշտ մտաւ հեղեղաբեր մէջ։

Եւ ևս, ինչպէս աւելի ձեռքի սասած, իմ
աշխարհ ձին հետեւեց նրա օրինակին և
մենք աշխարհեամք դուրս եկանք ձո-
րակի հանդիպակացը։ Անցնելով այդ
լանջիկները և ապա մի ուրիշ բարձրա-
անդակ՝ այդտեղից լքնում էինք մի
կանաչադարձ հովիտ, որ Արարի-Վա-
րայի բերանն է համարում։

Այդտեղ արդէն անձրեւ դադարեց, և
քամին սկսաւ երկնքի վրայ կուտա-
կուած ամպերը ցրել։ Եւստով երեկոյս
և պայծառ արեւը, որ իւր կենսական
ճատապայծառութիւնով ոսկեղօծեց անձրեւից
լուսցուած լեռները, իսկ նրանց կոճա-
կաւոր լաւաքարէ կան վրայ հրաշալի ծիա-

ծանր իւր երկնքանդ կամարը կապել
Աւելի առաջ դնալով մենք գրեթէ
նոր աշխարհ էինք մտնում, օդը պայ-
ծառ, արեւը փայլուն, իսկ սղոյնները
փլում էին անուշ։ Եթէ հեռուից չերե-
ւէին այն անասնապաւտ լեռները, որոն-
ցից մենք նոր էինք լինել և որոնց վը-
րայ դեռ թանձր ծուխի պէս նստած էր
մութ անտառաւոր, մենք փոքր առաջ կըսե-
մք նեղութիւնները երես կը կարծէինք։
Սակայն այսպէս է Սիւնայի հրաշալի
երկրորդ։ Մի տեղ տիրում է անձրեւ, աղ-
մուկ և փոթորիկ, միւս տեղ պայծառ
արեւ, ջինջ կապուտակ և քաղցր հովեր։

Արեւ դնալով տաքանում էր և մեր
թրջուած չորեւր սկսում էին ցամաքել։
Ահա և հրաշալի Ուղեւծ-Վարաւ (եր-
կայն ձոր)։ Նա ձգւում է երկու կողմից
բարձրացող չղթայալոր լեռների մէջ
տեղը՝ մի քանի փառախ երկարու-
թեամբ, երբեմն ուղղաձիգ և երբեմն
աջ ու ձախ ծուռելով։ Նրա միջից անց-
նում է մի փոքրիկ գետակ, որը սակայն
աշարիւտ և անտառանոցի է դառնում
դանան սկզբներում։ Մեր անցնելու
ժամանակ նոյնպէս նա բուսական յորդ
էր, և նրա խոխոյն կըրձ մի քանի տե-
ղերում փոխում էր խաւ որտեղում։

Մեր ճանապարհն ընկնում է երբեմն
այդ գետակի երկարութեամբ և երբեմն
նրա երկու կողմից բարձրացող սղոյնի
գծաւորապէս լանջերով։ Տեղ տեղ այդ

հանդիպակաց սղոյնն այնպէս են մի-
մեկին մօտեցնում, որ կարծես հոխոյս-
կան պատուանդներ լինեն միմեանց դէմ
կանգնած, և նրանց աշարիւտ և միա-
պաղաղ ժայռերը, որոնք ստեղծ կախում
են օդի մէջ, ապրապիկցում են անտա-
ւոր անցողիկն։ Շատ տեղ այդ ժայռե-
րի փոխարէն կախում են կրճի բարձ-
րութիւնները վրայ հիւսուտից ծառեր,
կտրացած և մասնաւորաւ բուսական
և նրանց մեր ու բաղձաձիգ արմատե-
րը ժայռերի վրայ ճապաղելով՝ գալիս
հասնում են մինչև ճանապարհի եզերքը,
և կամ ճանապարհի միջից անցնելով
գետակի մէջը թաղուած Շատ տեղ կը-
ճի լանջերը ծածկուած են աշարիւտ և
անտառալիկ անտառներով, որոնք ձգե-
ւում տարածուած են մինչև սղոյնի ա-
մենաբարձր կատարները։ Այդ անտառ-
ների անմանօթ խորհրդից խոխոյնով
լքնում են հարկաւորաւ առուներ, եր-
բեմն սղաւաւ մարդերի վրայ գետա-
հետիւղի իսկ շատ անգամ ժայռերի
բարձրութիւնից գէպի խորածորը դա-
նալիժներով։

Շարունակելով մեր ճանապարհը՝ բը-
նութեան այդ չորից հանդիպանքի մի-
ջով, հեղեղաբեր հանդիպում ենք նորա-
նոր գեղեցկութիւններին։ Այստեղ քեզ
հիացնում է հոխաճառակ մի կաղամխ,
որի բունը եօթի մարդու գրգռելու են
ստում և որ իւր խոռոչի մէջ տեղադա-
նում է

բալի ժամանակ պատտաւարում է մի
քանի տանեկակ մարդիկ։ Այդ խոռոչ
մի գիւղական եկեղեցու չափ ընդար-
ձակ է և կամարակապ մի մատուռի
նմանութիւն է բերում։ Մի ուրիշ տեղ
գետի ափին, ուղղաձիգ անկում է
միապաղաղ մի քարանձաւ, բանի մի
տանեկակ կանգուն բարձրութեամբ,
ինչպէս մի աշտարակ։ Բայց նա արձա-
նացրով իր ներքին չունի, նա վայրենի է
ինչպէս այն լեռը, որի կրճից պոկուել
ու դրոյնել է. բայց նա աւելի գիտե-
քան մեր բոլոր պատմութիւնները։ Նա
այդ լեռնային աշխարհի երջանիկ և
զգալի օրերի յաւիտեական վիշտ է։
Եւ թէ կարողանար խօսել, կը պատ-
մէր մեզ թէ քանի քանի բանակներ
են անցել իւր կողքից հայրենի սահ-
մանների վրայ կուռելու համար, քանի-
սը յաղթական վերադարձի և քանիսը
սպառապառ ջնջուել թէ որքան ժո-
ղովուրդը թշնամու երեսից փախած,
Սիւնայ ամբողջութեամբ ապաւինելու
համար, անցել են իւր մօտից, թէ հը-
րան հաղածանքների և կոտորածների հա-
զն-գիտատես և եղել ինքը և որքան ողբա-
ցել իւր հայրենի երկրի աւերմունքների
համար...

Մի երրորդ տեղում քեզ պատահում
է հրաշալի ջրվեժ, որ ահպին աղմու-
կով թափում է լեռան բարձրութիւնից
և ամբողջ ձորը որդաւորում լցնում։ Նրա

չառաչման արձագանքը անուշիկ երա-
ժշտութեան նման հնչում է մինչև ան-
գամ հեռու լեռներում։ Վերջապէս մի
չորրորդ տեղ գու ապամայ կանգնում
նայում եւ կրճի երկու կողմից օդի մէջ
կախուած միակուտ ժայռերին, որոնք
կենդանակերպերի նման զալով մօտե-
նում են միմեանց և այդպիսով յօրինում
մի բնական գեղեցիկ կամուրջ՝ կրճի
անդաւորում որտեղցող գետակի վրայ։
Բայց ասում են, որ այդ կամուրջով միայն
սատանաներն են երթնելու, և այն
երբ հարկաւոր է լինում խեղճ մահկա-
նացուների համար չարիքներ նկիւր։

Արեւ մայր մտնելու մօտ դուրս ե-
կանք Ուղեւծ-Վարայից և սկսանք բարձ-
րանալ գէպի ն... գիւղի բարձրութիւն-
ները, որոնք հեղեղաբեր մացառուտից
աղաւտուելով ծածկուած էին կանաչ ար-
տերով։ Ճանապարհը դնալով լայնանում
և արանիս էր դառնում։ Մեզ պատա-
հում էին գիւղացիներ, ունեւ ըծած
սպլով, ունեւ բուսական ձիւրով
կամ անտառների իսկ չառերը միայ-
նակ, մի ցուպ ձեռքին կամ մի պարկ
չալակած։ Այդ բոլորից կարելի էր եղ-
րակացնել, որ մենք ուրեմն հեռու չենք
գիւղից։

(Վր չարունակով)

Մ Ո Ւ Ր Ո Յ Ա Ն

(2P. 2) 50-25